

ВАҶҲИ КОРБУРИ БАЪЗЕ ЗАРҶҲОИ СОХТАИ АРАБӢ ДАР “ЗАҶАРНОМАИ ХУСРАВӢ”**Мухиддинова Нисохон**

донишҷӯи курси 2-юми ихтисоси арабӣ-англисии МДТ «Донишгоҳи давлатии Хуҷанд ба номи акад. Б.Ҷафуров», Тадҷикистан, Хуҷанд

Абдуллоева Марям Абдурасуловна

научный руководитель, Роҳбарони илмӣ, муаллими кафедраи грамматикаи арабӣ Тадҷикистан, Хуҷанд

Ашрапов Баҳодурҷон Пулотович

научный руководитель, Роҳбарони илмӣ, сармуаллими кафедраи забони англисии МДТ «Донишгоҳи давлатии Хуҷанд ба номи акад. Б.Ҷафуров», Тадҷикистан, Хуҷанд

Зарф дар забони тоҷикӣ ҳамчун ҳиссаи мустақили нутқ на аз рӯи аломатҳои морфологӣ ва калимасозӣ, балки тибқи меъёрҳои семантикӣ ва синтаксисӣ ҷудо карда мешавад. Доир ба зарф олимони забоншинос тадқиқотҳои зиёдро ба анҷом расонидаанд, ки дар онҳо паҳлӯҳои гуногуни ин масъала, аз ҷумла хусусият, вазифа ва мавқеи ин ҳиссаи нутқ дар ҷумла баррасӣ шудааст. Бо вучуди ин, то имрӯз бархе аз масоили зарф ва хусусиятҳои он ҳаллу фасл нашудаанд. Шояд аз сабаби он бошад ҳам, ки зарф аз ҳиссаҳои нисбатан навтари нутқ маҳсуб мешавад ва ҷараёни ба зарф гузаштани калима, яъне ба истилоҳ адвербализатсия шудани онҳо имрӯз ҳам идома дорад. Академик Б.Н.Ниёзмӯҳаммадов қайд мекунад, ки «зарф таърихан нисбат ба ҳиссаҳои дигари нутқ аз ҳама охир ҳамчун ҳиссаи нутқ аз ҳисоби дигар ҳиссаҳои нутқ ташкил ёфта, ба морфология дохил карда шудааст» [8, с.56].

Зимнан, хидмати эшонро дар омӯзиши зарф ба назар гирифта, муҳаққиқ Б.Шарифов зикр мекунад, ки «тарзи ҳалли ин масъала ва ҳудуди муайян гузоштан ба ҳиссаҳои номии нутқ исм, сифат ва зарфро дар забоншиносии имрӯзаи тоҷик аввалин маротиба олими машҳури тоҷик, академик Б.Н.Ниёзмӯҳаммадов ба миён гузошта, оид ба фарқ ва таснифоти онҳо фикрҳои пурқимате гуфтаанд, ки мувофиқи он пеш аз ҳама хусусиятҳои семантикӣ ва шаклии калима ҳамчун асос барои муайянкунии ҳиссаҳои нутқ ба ҳисоб гирифта мешавад» [8, с.119; 5; 6]. Дар «Таърихи Сиистон» бошад, умуман дучор намешаванд. Л.П.Смирнова таъкид мекунад, ки аз чунин зарфҳо танҳо шакли «ҳаққан» дар асар мавриди истеъмол қарор гирифтаасту истеъмоли дигар зарфҳои арабӣ ба ин асар хос нест.

....аз он ҷо низ **дар асъади соот** ва **дар аймани авқот** амири покизамири волосифот азми дорулхилофаи Бухорои шариф намуда, ирода фармуд (41, с.153).

Гуфтан бамарид аст, ки дар асари таърихӣ “Зафарномаи Хусравӣ” як қатор зарфҳои содда ҳам дар шакли танҳову шакли ҷамъ ба ҷашм расиданд, ки зарфҳои арабии **соот**, **айман** ва **авқот** дар шакли ҷамъ дар мавридҳои зарурӣ ба ҳайси зарфи замон мавриди истифода қарор гирифтаанд.

Умуман, зарфҳои сохта ба воситаи суффиксҳо, ба воситаи префиксҳо ва бо иштироки ҳам суффиксу ҳам префикс сохта мешаванд [1; 2; 3; 4; 7]. Зарфҳо ҳам аз лиҳози воситаҳои махсуси калимасозӣ ва ҳам аз лиҳози сохтор аз дигар калимаҳои гурӯҳи лексикӣ-грамматикӣ фарқдоранд. Масалан, аломати махсуси сохтории чунин зарфҳо ва хусусан зарфҳо-вожаҳои арабӣ доштани танвини **-ан** дар охири чунин зарфҳо мебошад. Бояд қайд намуд, ки истифодаи пасванди арабии **-ан** яке аз унсурҳои калимасозии сермаҳсул дар забони адабии тоҷикӣ асри

XIX ба ҳисоб меравад. Аз ин рӯ, мо дар ин қисмати кор мо тасмим гирифтем, ки вачҳи корбурд ва вежагҳои сарфии ин пасвандро дида баромада бошем:

а). **Зарфҳои замон ва чандомад:** ...аз ин вачҳ **доиман** мутарассиди вақт буда фурсат нигоҳ медошт [9, с.66];

б). **Зарфҳои тарзу амал:** ...ночор пой аз дасту сар аз қадам фарқ нокарда, **тавъан ва карҳан** чаҳор касро, ки пешрави муҳимоти мардуми он ҳисор... [9, с.62];

в). **Зарфҳои миқдору дараҷа:** ...ҳамаро **мучаддадан** ба ҳукумати вилоёти худҳо сарафрозӣ баҳшида, рухсати инсироф арзонӣ фармуд [9, с.75].

Хулоса, пасванди **-ан** дар забони адабии ҳозираи тоҷикӣ ва дар забони асари таърихӣ қиёсшаванда маъмулан аз пасвандҳои сермаҳсул ба ҳисоб рафта, нисбат ба дигар анвои пасвандҳои доираи истифодаи васеъ дорад.

Пайнавишт:

1. Ashrapov, B.P. The Level of Usage of Arabic Adverbs in the Tajik Literary Language Referring to the XVIII-th Century (on the example of the historical production entitled as "Tuhfat-ul-khoni" by Muhammadvafoi Karminagi) / B.P. Ashrapov // Вестник Педагогического университета. – 2022. – № 1 (96). – С. 143-147.

2. Kuzieva, N. M. The Level of Usage of Arabic Preposition «maa=with, together» in the Tajik Literary Language Referring to the XIX-th Century / N. M. Kuzieva, B. P. Ashrapov // Тенденции развития науки и образования. – 2022. – No 85-5. – P. 66-68. – DOI 10.18411/trnio-05-2022-202.

3. Ашрапов, Б.П. Морфологические особенности и уровень употребления сложных арабских наречий в таджикском литературном языке XVIII-го века / Б.П. Ашрапов // Актуальные научные исследования в современном мире. – 2022. – № 1-7(81). – С. 94-98.

4. Ашрапов, Б.П. Способы образования суффиксальных наречий в "Тухфат-ул-хони" Мухаммадвафо Карминаги / Б.П. Ашрапов // Вестник Таджикского национального университета. Серия филологических наук. – 2015. – № 4-2(163). – С. 80-84.

5. Ашрапов, Б.П. Употребление производных арабских наречий в таджикском литературном языке XVIII-го века / Б.П. Ашрапов // Заметки ученого. – 2022. – № 2. – С. 42-45.

6. Ашрапов, Б.П. Сравнительный анализ морфологических особенностей сложных наречий в китайском и английском языках / Б.П. Ашрапов, Э.А. Азимов // Актуальные исследования. – 2022. – № 11(90). – С. 27-29.

7. Грамматикаи забони адабии ҳозираи тоҷик. Ҷилди 1. Фонетика ва морфология. - Душанбе: Дониш, 1985. – 365 с.

8. Ниёзмухаммадов, Б., Бузургзода, Л. Морфологияи забони тоҷикӣ / Б. Ниёзмухаммадов, Л. Бузургзода. – Сталинобод: Шӯъбаи таълимӣ-методӣ, 1941. –С. 57-59.

9. Сутуда, Манучеҳр. Зафарномаи Хусравӣ / Манучеҳри Сутуда. / Чопи аввал. Оинаи Мерос, 1999. – 316 с.